

Egyszerre magyar és európai – a nemzeti és európai identitás összefüggéseinek vizsgálata

Bevezetés

„Az elnökségi feladatok ellátása a tagállami adminisztráció számára az integrációs intézményrendszerben való működés csúcspontja”,¹ jelentős megmérettetés, hiszen a tanácsi formációk működtetése, a döntés-előkészítés koordinációja összehangolt tervezést és pontos kivitelezést igényel. Amikor egy tagállam e szerepben először debütál, ahogy Magyarország is tette 2011-ben, azt szokás mondani, hogy elérte a nagykorúságot, megfelelő gyakorlatot szerzett az uniós döntéshozatalban ahhoz, hogy a Tanács soros elnökségét működtetni tudja. Az elnökség azonban nemcsak operatív munkát, de kiemelt porondot, különleges reflektorfényt is jelent Magyarország és a magyarok számára, hiszen ilyenkor az adott tagállamra fókuszál az egész Európai Unió és valamennyi tagállama, beleértve a hazai közvéleményt is. 2024-ben immár másodszorra, húsz évvel az Európai Unióba történő belépésünk után töltjük be újra trióban a soros elnökséget. Vajon hogyan vesszük majd ezt az akadályt? Az elnökség már nem a nagykorúságunk tesztje lesz, hanem sokkal inkább egy permanens, többszintű válságban² és átalakuló világpolitikai és világgazdasági környezetben működő Európai Unió agendájának és döntéshozatalának irányítására való képességünket mutatja majd meg.

E fejezet a kötet többi tanulmányával ellentétben a politikai rendszer legkisebb, mégis legfontosabb szereplőit, az egyéneket, a hazai uniós polgárok felől tekint rá Európára. Azt a kérdést járja körül, hogy vajon az eltelt húsz év alatt a polgárok is közelebb kerültek-e Európához? Vajon a nemzeti és egyéb kötődéseik mellett az európai uniós azonosságtudatuk is létrejött? Az elméleti megközelítések bemutatása után, a közvélemény-kutatási adatok eredményeire támaszkodva, a nemzeti és európai identitás összefüggéseit mutatjuk be a magyar példán keresztül.

Elméleti magyarázatok³

Az identitáselmélet magyar nyelvű irodalmának megalapozója, Pataki Ferenc az identitást az egyén és a közösség, vagy különböző közösségek közötti kapcsolatot leíró fogalomként

¹ ARATÓ–KOLLER 2019: 215.

² KOLLER 2021: 6.

³ Az identitáselméletek és a nemzet és nacionalizmus fogalmára vonatkozó tudományos diskurzus megközelítéseinek bemutatása során ebben a részben építünk korábban megjelent publikációim következtetéseire, az azokban részletezett elméleti iskolákra. Lásd KOLLER 2006; 2022.

határozta meg.⁴ Identitásunk számtalan elemből tevődik össze, amelyek közül érdemes az egyéni és a társadalmi, vagy másképpen nevezve, az úgynevezett kollektív elemeket világosan elkülöníteni.⁵ Amikor a nemzeti és európai identitás összefüggéseit vizsgáljuk, értelemszerűen utóbbiakra fókuszálunk.

Az egyes közösségek, társadalmi csoportok összetartozását segítik az olyan közös meggyőződések, mint a közös értékek, célok és ideológiai elemek azonosítása, amelyek hatással vannak az egyén identitásformálásának folyamatára.⁶ Az identitáselméleti teoretikusok rávilágítottak arra, hogy a saját csoport, a „mi” meghatározása során az egyén jellemzően pozitív irányba torzítja a véleményét a csoportról, pozitív önértékelésének a védelmében, de képes az egyes csoporttagok egyediségét is meglátni.⁷ A külső csoportokat, más közösségeket ezzel szemben homogénebbnek feltételezi, és attól függően, hogy mennyire veszélyeztetik a saját csoportját, a külső csoportok megítélése a gyanakvástól az ellenszenven és ellenségeskedésen át egészen a diszkriminációig, kirekesztésig, akár a konfrontációig is terjedhet.⁸ A külső csoportokat, vagyis az „ők” kategóriát tehát az egyén eltérő módon kezeli a saját csoportjától, a „mi”-től.⁹

Az identitásformálás folyamatának alapvető jellemzője, hogy az egyén saját csoporttagságát állandóan összehasonlítja másokéval, és identitását is e folyamat révén alakítja. Az egyén társadalmi identitása a „saját társadalmi pozíciója értékelésének is a funkciója”.¹⁰ Ahhoz, hogy saját magunkat meg tudjuk határozni, azt is képesnek kell lennünk megmondani, hogy melyek azok a csoportok, ahova nem tartozunk, amivel nem azonosulunk.¹¹ „Az identitás alapvető jellemzője, hogy az azonosításnak csak mindig valamivel szemben van értelme.”¹² „Az identitás meghatározása úgy értelmezhető, mint egy reprezentációs küzdelem eredménye, amelynek tárgya mindig a csoportok vagy az egyének ama képessége, hogy megismertessék saját különösségüket másokkal.”¹³

Anthony D. Smith a nemzeti identitáson a „közös történelmi terület, közös mítoszok és történelmi emlékezet, közös tömegkultúra, illetve közös gazdaság, és minden egyes egyénre kiterjesztett jogok és kötelezettségek létezését” érti.¹⁴ Európa történetében a nemzetnek kitüntetett szerep jutott, és ma is a nemzet jelenti az európai polgárok számára társadalmi identitásuk egyik legfontosabb közösségét.¹⁵ A nemzet fogalmának tartalmában azonban már eltérőek az egyes definíciók. Egyes szerzők a származási,¹⁶

⁴ KOLLER 2006: 45.

⁵ Pataki is tipologizálta a különböző identitáselemeket, és (1) antropológiai, (2) pozicionális vagy szerep és csoport, (3) társadalmi minősítési műveletek és beszédaktusok révén elsajátított, (4) ideologikus, valamint emblematikus identitáselemeket különített el. Lásd PATAKI 1986.

⁶ BAR-TAL 2000.

⁷ SMITH–MACKIE 2004: 339.

⁸ SMITH–MACKIE 2004: 339.

⁹ KOLLER 2022: 368.

¹⁰ SARBIN–SCHEIBE 1983: 5–30.

¹¹ KOLLER 2006: 50.

¹² KOLLER 2006: 50.

¹³ HANÁK 1997.

¹⁴ SMITH 1991: 14.

¹⁵ KOLLER 2006: 11–44.

¹⁶ VAN DEN BERGHE 1978.

mások a kulturális¹⁷ és ismét mások a múltbéli szimbólum- és mítoszrendszer jelentőségét emelik ki a nemzeti közösséget összetartó erők közül.¹⁸ Az etnoszimbolisták állítják, hogy közös etnikai múlt, a közös történelemben gyökerező mítoszok és szimbólumok szükségesek a sikeres nemzetépítéshez, és a kollektív emlékezet révén ezek az elemek alkotják az egyének identitását. Ezért közös etnikai múlt hiányában az identitásformálás nem is lehet sikeres.¹⁹ Velük szemben állnak a konstruktivisták, akik a nemzetek konstruált szimbólumait hangsúlyozzák, és amellett érvelnek, hogy a nemzetek kitárlt, konstruált entitások, úgynevezett elképzelt közösségek.²⁰ Érvelésük szerint az értelmiségnek és az eliteknek kulcsszerepük volt a nemzeti szimbólumok megalkotásában. A 19. században „a filológusok, a nyelvészek, a folkloristák, a publicisták és a zeneszerzők” voltak az akkori véleményvezérek, akik ábrázolták a dicső múlt „aranykorait”, amely így a mindennapi emberek számára is befogadhatóvá vált, és nagyobb tömegek váltak részesévé az „elképzelt közösségnek”, a nemzetnek.²¹ Anderson elméletét a jelen korunkra alkalmazva ma már a politikai elit szereplői, a politikai pártok, a média, a civil szervezetek, és az érdekképviselők, de maga az Európai Unió is kulcsszereplők az identitásformálás folyamatában. Mind ágensek a kollektív identitások megalkotásában.

A nemzeti identitás alapkérdése, vagyis a „ki vagyok én?” kérdés megválaszolására csak a nacionalizmus- és nemzetépítési típusok azonosítása után kerülhet sor. A csoportkategóriák ugyanis a nemzet mint „elképzelt közösség” esetében is léteznek, és az egyének a nemzet vonatkozásában is folyamatosan értékelik, értelmezik saját csoporttagságukat.²²

A legtöbb mai nemzetnél mind a múltbéli gyökerek, mind pedig a konstruált identitásszimbólumok megtalálhatók. Azt azonban érdemes hangsúlyozni, hogy Európa nemzetei különböző nemzetfejlődési utakat jártak be, és az ezek közötti különbségek mind a mai napig meghatározzák és egyedivé teszik identitásukat.²³ E különbségek könnyen azonosíthatók az eltérő nemzetkoncepciókban. Friedrich Meinecke német történész a 20. század elején két nemzettípust különböztetett meg: az államnemzetet, amely adott területet, jog- és intézményrendszert, valamint politikai eszközökkel megteremtett nemzetet jelent, illetve a kultúrnemzetet, ahol a nemzeti közösséget a származási és a kulturális elemek határozzák meg.²⁴ A Meinecke által megfogalmazott két nemzettípus a később megalkotott nemzettipológiákban is megjelent, földrajzi dimenziókkal felruházza,²⁵ valamint az állampolgári és etnikai nemzetkoncepciók megkülönböztetésére.²⁶ A franciák vagy az angolok esetében a területiális önmeghatározás a hangsúlyosabb. Ennek a következménye az, hogy míg a német szerzőknél számos kultúrnemzet-definíciót

¹⁷ GEERTZ 1973.

¹⁸ SMITH 1986.

¹⁹ SMITH 1982, 1991.

²⁰ HOBBSAWM–RANGER 1983; ANDERSON 1991.

²¹ ANDERSON 1991.

²² KOLLER 2022: 371.

²³ KOLLER 2022: 369.

²⁴ MEINECKE 1969 [1907].

²⁵ COBBAN 1944; KOHN 1955.

²⁶ SMITH 1992.

találunk, a francia és angolszász szerzők inkább az államnemzet koncepciót veszik nemzetmeghatározásuk alapjául.²⁷

A magyar nyelvben használt nemzetfogalom a némethez hasonlóan a kultúrnemzeti értelemben használatos, tehát elkülönül az állam fogalmától, kulturális és származási közösséget jelent.²⁸

A közép-európai nemzetfejlődési mintázatok további unikális jellemzőkkel írhatók le.²⁹ Brubaker hármass nacionalizmus tipológiája például jól alkalmazható az etnikai és kulturális értelemben is rendkívül sokszínű közép-európai térség identitásainak, így a magyar nemzeti identitásnak a megértéséhez is. E tipológia megkülönbözteti az úgynevezett nemzetépítő nacionalizmus, az anyaországi nacionalizmus, valamint a kisebbségi nacionalizmus típusokat.³⁰ Sajátos jellemző továbbá, hogy a közép-európai térségben a rendszerváltás után megjelent egy úgynevezett újfajta nacionalizmus, hiszen a kommunizmus időszakában csak igen korlátozottan volt lehetőség nemzetépítésre, így amikor ledőlt a vasfüggöny, a közép-európaiak nemzetépítésre való igénye szinte minden államban, de különböző módon a felszínre tört.³¹ Az elismerés ebben a térségben nem csupán a szuverenitás elismerésén alapul, hanem „olyan értékeken, mint a büszkeség, méltóság és tekintély”, amelyeket a nyugati világ a közép-európaiak vonatkozásában sokáig figyelmen kívül hagyott.³²

Eddig a nemzetre mint a kollektív identitásunk kiemelt közösségére történő utaláson kívül nem szóltunk egyéb közösségeinkről, társadalmi csoportjainkról, amelyek a kollektív azonosságtudatunk részei. A nemzeti identitáson túl egyéb kollektív közösségek is részei az identitásunknak: a helyi, regionális vagy az európai identitásunk is.³³ Vajon milyen kapcsolat képzelhető el az egyes kötődések között? Kimondható-e például, hogy a nemzet jelenti a kollektív identitásunk legfontosabb közösségét, vagy elképzelhető az is, hogy a nemzeti, regionális és lokális, valamint az európai kötődések egymás mellett létező kategóriák?³⁴ Vannak olyan szerzők, akik az identitáselemek között hierarchiát feltételeznek, és úgy vélik, hogy fontossági sorrend határozható meg az egyes kollektív kötődések között.³⁵ Más szerzők a kollektív identitáselemek együttes létezését hangsúlyozzák, és koncentrikus körökkel,³⁶ többszintű struktúrákkal vagy úgynevezett identitásháló

²⁷ GIDDENS 1995.

²⁸ ROMSICS 1998: 9–10.

²⁹ DIÓSZEGI 1991: 131–142.

³⁰ BRUBAKER 1996.

³¹ ÖRKÉNY 2005.

³² BRIX–BUSEK 2019: 111.

³³ KOLLER 2022: 372.

³⁴ Az *Eurobarometer* közvélemény-kutatások eredményei alapján az már bizonyítást nyert, hogy nem minden európai uniós polgár számára a nemzetéhez való kötődése a legerősebb, a lokális közösségekhez vagy akár a régióhoz való kötődés is megelőzheti azt. Lásd KOLLER 2006: 129.

³⁵ PATAKI 1986.

³⁶ José Miguel Salazar a kollektív identitásszintek közötti hierarchiát megkérdőjelezi, a kollektív identitások koncentrikus köreiben gondolkodik. Elméletében a koncentrikus körök az egyén azonosságtudatának egy-egy szintjét jelképezik. A kötődés annál erősebb, minél közelebbi földrajzi egységről beszélünk. Lásd SALAZAR 1998.

modellel³⁷ gondolják leírhatónak az identitáselemek kapcsolatát. Mindezen elméletekben az a közös, hogy többszintű rendszerben határozzák meg a kollektív identitáselemek kapcsolatát. A társadalom, az intézményes és politikai struktúrák, beleértve a nemzeti és európai uniós intézményeket is, folyamatosan hatnak az identitásformálás folyamatára, aktívan alakítva azt. Ugyanakkor az alulról felfelé irányuló szocializációs folyamatoknak is jelentőségük van a kollektív identitásformálásban,³⁸ vagyis nem minden konstruált identitáselemmel és nem ugyanolyan mértékben rezonálnak az egyének.

Európai (uniós) identitás

Amikor Magyarország a többi kelet-közép-európai országgal együtt 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, már megvoltak azok a konstruált szimbólumok, amelyeket az európai elitek a közösség és az egyén közötti közvetlen kapcsolat megeremtésének, megerősítésének érdekében létrehoztak. Bár fontos hangsúlyozni, hogy az európai identitás fogalma történelmi és kulturális értelemben az uniótól függetlenül is létezik, az Európai Közösségben az 1970-es években fogalmazódott meg először az igény az EK részéről arra,³⁹ hogy az elitek által kitalált európai integráció a polgárokhoz is közelebb kerüljön. Ekkorra ugyanis, főleg gazdasági téren már egy olyan magas szinten valósult meg az integráció, amely nem nélkülözhetette tovább a polgárai nagyobb fokú támogatását, és általuk a politikai közösség legitimációját sem.⁴⁰ Számos teoretikus, köztük Joseph Weiler is az európai politikai rendszer polgárok általi megerősítésében és egy európai démosz létrejöttében látta az integráció jövőjét. Érvelése szerint egy polgári értékekkel rendelkező európai démosz létrejötte biztosíthatja az európai demokrácia működését. E démosz azonban heterogén, megőrzi a különböző nemzetek organikus kultúráit.⁴¹

A 70-es évektől kezdve az Európai Közösség a politikai rendszer kiépítésével párhuzamosan létrehozta az európai uniós állampolgárságot, az Alapjogi Chartában deklarálta az egyének jogait, és olyan szimbólumokat is konstruált, mint a zászló, a himnusz, a közös jelmondat vagy az euró bevezetésével a közös pénz.⁴²

Az európai identitás a közép-európai nemzetek, így Magyarország esetében is az Európai Közösséghez történő közeledésben és a teljes jogú tagság elnyerése célkitűzésének megfogalmazásában minden másnál erősebben jelent meg. A „vissza Európába” csatlakozási narratíva azonban nem elsősorban az integrációs köteléket, hanem sokkal tágabb időperspektívában az ezeréves magyar nemzet megkérdőjelezhetetlen európai identitását és az európai történelem fősodrába történő visszakerülési igényt jelenítette

³⁷ A szerző az *identitásháló* modellt a doktori disszertációjában fejtette ki először, de későbbi munkáiban is erre épített. Lásd KOLLER 2003.

³⁸ RISSE 2005: 295.

³⁹ ARATÓ–KOLLER 2019: 209–236.

⁴⁰ Leo Tindemans korábbi belga miniszterelnök nevéhez fűződő jelentés 1976-ban. Lásd KOLLER 2019b: 174.

⁴¹ WEILER 1997: 97–131.

⁴² KOLLER 2019b: 173–184.

meg. A csatlakozási szerződésről tartott 2003-as népszavazáson a magyar állampolgárok nagy többsége, a résztvevők 83,76%-a szavazott igennel az EU-tagságra.⁴³ Az Európai Unió gyakorlati működésével és az uniós identitással azonban csak a teljes jogú tagság elnyerése után ismerkedtünk meg, az európai uniós identitás strukturális és szimbolikus elemeit is készen kapva az uniótól.

Az Európai Unió politikai közössége speciális közösség. Nemcsak a szerződesei, az intézményei és a szakpolitikái változnak időről időre, de a határai is. Az Európai Unió története egyrészt a sorozatos bővítések és az Egyesült Királyság kilépése óta már területvesztések története is. Az uniós polgárok számára ezért az öndefiníció mindig kihívások elé van állítva. Maradva a bővítéseknél, a kívülről jövők befogadása nem konfliktusmentes folyamat. „Egy új tagállam csatlakozásával az Európai Unióban inklúziós kényszer jön létre.” A csoportidentitások definíciójában újra meg kell alkotni a válaszokat a „ki vagyok én?”, „mit jelent európainak lenni?” kérdésekre. Néha gyorsabban azonosulnak a már benn lévő régi tagállamok polgárai az újonnan érkezettekkel, vagy éppen ellenkezőleg, egy jó darabig nem azonosítják magukat velük. Nemcsak a befogadás, hanem a megérkezés is kihívásokat rejt magában, a teljes jogú tagság elnyerése nem szükségképpen jelenti az európai dimenzió megjelenését is az identitáselemek között. De az is előfordulhat, hogy a teljes jogú tagság elnyerése ellenére is kívülállónak, másnak tekintik magukat az újonnan európai polgárokká avanzsált egyének.⁴⁴

A közép-európaiak és Magyarország esetében is elmondható, hogy a belépés utáni időszakban a régi tagállamok polgárai részéről késleltetett volt a befogadás, és még egy jó darabig úgynevezett új tagállamokként (*New Member States*) tekintettek a térségi tagokra. A kollektív identitás „mi” kategóriájába tehát még évekig nem tartoztak bele a közép-európaiak.⁴⁵ Ezzel párhuzamosan zajlott az a folyamat is, amelyben a közép-európai államok egy része, beleértve Magyarországot is, az Európai Unió működését és a játékszabályokat megtanulva az európaizáció⁴⁶ csupán felülről vezérelt irányát kezdték átfordítani, az adaptív együttműködési módokat maguk mögött hagyni, és élesebben harcba szálltak nemcsak a nemzeti érdekeik érvényesítése, hanem az Európai Unió közös agendájának meghatározása érdekében is. Az „adaptív fázisból” kiábrándult közép-európaiak ezzel úgymond „emancipálódtak”, és maguk is alakítani kívánták és kívánják azóta is az Európai Unió egészének működését és jövőjét. E fordulat időben valahol a kétezres évek első évtizedének vége felé következett be a közép-európai államokban, így Magyarországon is, teret engedve az úgynevezett bottom-up európaizációs törekvések

⁴³ Országos Választási Iroda 2003.

⁴⁴ KOLLER 2019b: 177.

⁴⁵ Hasonló a többi bővítési kör megvalósulása után is megfigyelhető volt az európai integrációban. Például az 1981-es görög tagság után is számos régi tagállambeli polgár vélte úgy, hogy Görögországot kár volt felvenni az EK-ba.

⁴⁶ Az európaizáció egy komplex fogalmi keret az európai integrációs szakirodalomban, főként az integráció tagállamokra gyakorolt hatásának a leírására. Számos szerző definiálta az uniós intézmények felülről vezérelt irányítását hangsúlyozva, mások az úgynevezett bottom-up irányát is bemutatva. Lásd LADRECH 1994; BÖRZEL 1999; RADAELLI 2003; GRAZIANO–VINK 2008; CAPORASO 2008; KOLLER 2019a.

érvényesülésének. Ha elfogadjuk Fukuyama tézisé,⁴⁷ amely szerint az elismerésért való küzdelem mozgatja a történelmet, akkor mindenképpen elmondható, hogy a teljes jogú tagság elnyerését követően a közép-európaiak egyenjogú uniós tagokként történő elismerésre való törekvése egyre erőteljesebb igényként jelentkezett, és jelentkezik mind a mai napig. De vajon hogyan nyilvánult meg mindez a polgárok Európai Unióhoz való viszonyulásában?

A hazai közvélemény és az EU

A magyarok európai integrációról alkotott véleményének bemutatására az Európai Bizottság által finanszírozott, reprezentatív mintavételre alapozott, standardizált *Eurobarometer*-felmérések és a hazai közvélemény-kutatók mérései is rendelkezésre állnak. Az európai uniós tagság megítélése, a nemzeti és európai identitás és állampolgárság érzete, az uniós és nemzeti intézményekbe vetett bizalom is kiolvashatók belőlük.

A közvetlenül a belépésünk után végzett felmérés eredménye szerint hazánkban 2004-ben a lakosság 64%-a csak nemzeti állampolgárnak tartotta magát,⁴⁸ és 32% válaszolta azt, hogy magyarnak és európainak is érzi magát.⁴⁹ Amikor tehát a nemzeti és európai dimenzió együttes jelenlétére kérdeztek rá a felmérések, a magyarok a nemzeti állampolgárságukat részesítették előnyben. Érdekes módon ugyanekkor az identitás érzelmi dimenziójára, vagyis az európai büszkeségre kérdező felmérések esetében a magyarok között voltak a legtöbben (87%) az Európai Unióban, akik büszkék voltak európaiságukra, szemben az uniós átlag 68%-kal. A csatlakozás évében tehát a magyarok többsége számára a nemzeti identitás volt az elsődleges kollektív identitáselem, de a lakosság egy részének kollektív identitásában már megjelent az európai dimenzió is.⁵⁰

Immár eltérő kérdésfeltevést használva, a 2020-as speciális *Eurobarometer*-felmérés már eltérő eredményt hozott. Eszerint a magyarok 87%-a válaszolta azt, hogy a nemzettel azonosul, amely a huszonegy uniós tagállam közül (Portugália után) a második legmagasabb érték az EU-ban. Amikor az európai identitásra kérdeztek rá, kiderült, hogy Magyarországon vannak az unióban a legtöbben, akik európaiként (is) határozzák meg magukat, a lakosság 76%-a.⁵¹ V4-es összehasonlításban is elmondható, hogy mindegyik visegrádi államban többen választották azt, hogy rendelkeznek európai identitással, mint az EU27 átlaga. A magyar állampolgárok nemzeti és európai identitása a V4-ek között is a legerősebb.

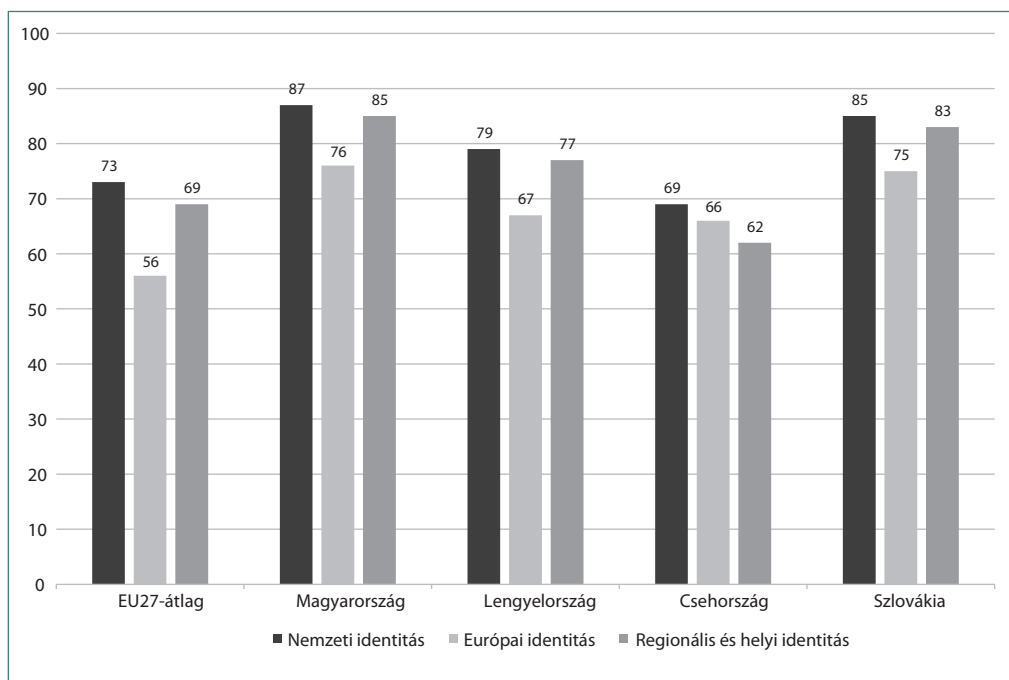
⁴⁷ FUKUYAMA 2018: 10.

⁴⁸ Ugyanebben a felmérésben az uniós polgárok átlagosan 47%-a nemzeti és európai állampolgárnak is érezte magát, 7% európainak és nemzetinek, és 3% csak európainak (ez összesen a lakosság 57%-a), szemben azzal a 41%-kal, aki csak nemzeti állampolgárnak tartotta magát. (Standard Eurobarometer 62. 2004.)

⁴⁹ Standard Eurobarometer 62. 2004.

⁵⁰ ARATÓ–KOLLER 2019: 234.

⁵¹ BECUWE–BANETH 2021.

1. ábra: Az európai uniós állampolgárok és a V4 állampolgárainak nemzeti, európai és regionális/lokális kötődései, 2021 (%)

Forrás: BECUWE–BANETH 2021 alapján a szerző szerkesztése

A legfrissebb, 2023-as felmérések eredményei is azt mutatják, hogy a magyar lakosság mintegy 80%-a uniós állampolgárnak is tartja magát.⁵² A magyarok tehát az erős nemzeti kötődésük mellett ma már erős európai identitással is rendelkeznek. Továbbá azt is hangsúlyozni kell, hogy a közvetlen lakóhelyhez, a városhoz vagy faluhoz való kötődés is rendkívül fontos. A magyarok nagy többsége kötődik a közvetlen lakóhelyéhez is.⁵³ Következésképpen a nemzeti és európai identitáson túl más közösségek is részei a magyarok kollektív, többes identitásának, ami a többszintű identitáselméletek téziseit a magyar példa alapján is igazolja.

Magyarország európai uniós tagsága a lakosság többségének a támogatását 20 évvel a belépésünk után is élvezzi. A Policy Solutions felmérése alapján egy európai uniós tagságról tartandó népszavazás esetén a magyar lakosság 72%-a voksolna igennel a tagságra, szemben azzal a 13%-kal, akik a kilépést támogatnák.⁵⁴ Ugyanakkor az Európai Unióban zajló folyamatok tekintetében a magyar lakosság véleménye már inkább borúlátó.

⁵² Standard Eurobarometer 99. European citizenship 2023.

⁵³ Standard Eurobarometer 99. European citizenship 2023.

⁵⁴ BÍRÓ-NAGY et al. 2023: 15.

2023-ban a magyar lakosság 47%-a szerint rossz irányba mennek a dolgok az unióban, szemben azzal a 44%-kal, akik jónak látják az EU működését.⁵⁵

Az intézmények iránti bizalom megítélése a polgárok kötődéseinek vizsgálatakor jelentős összefüggésekre világíthat rá.⁵⁶ Az, hogy a polgárok mennyire bíznak az őket körülvevő intézményes struktúra egyes szereplőiben, jól jelzi, hogy mennyire hiszik el, hogy az őket érintő ügyek intézése és a problémák orvoslása jó kezekben van. Az *Eurobarometer*-felmérések eredményei alapján az utóbbi tizenöt évben jelentős bizalomvesztés volt tapasztalható mind az Európai Unió, mind pedig a hazai intézmények irányába.⁵⁷ Az egyéneket körülvevő intézmények, szervezetek közül a magyar állampolgárok a 2023-as felmérés eredményei szerint leginkább a rendőrségben és a regionális és helyi hatóságokban bíznak, legkevésbé pedig a politikai pártokban és a médiában. Az Európai Unió és a hazai politikai intézmények is e két végpont között helyezkednek el. A magyar lakosság 54%-a bízik az Európai Unióban, 41%-a a nemzeti kormányban és 38%-a a nemzeti parlamentben. Az Európai Unió speciális többszintű kormányzási rendszerében tehát eltérő bizalomszinteket lehet azonosítani a magyarok esetében is, de az is kijelenthető, hogy jelenleg az unióban magasabb a bizalom, mint a legtöbb hazai politikai intézményben.⁵⁸ A magyar állampolgárok tehát nemcsak azonosulnak az unióval, de az európai uniós politikai rendszer részének is tekintik magukat.

Összegzés

A nemzeti és európai identitások vizsgálata a hazai európai uniós polgárok esetében megmutatta, hogy a magyarok erős nemzeti és egyúttal európai kötődésekkel is rendelkeznek, valamint a lakóhelyükhöz kötődő identitásuk is erős. A magyarok európai identitása a huszonhét tagú unióban és a visegrádi négyeken belül is a legerősebb. Bár az európai identitás fogalma az Európai Unión kívül is értelmezhető, a húszéves tagságunk hozzájárult ahhoz, hogy a magyarok többes identitásstruktúrájában az európai dimenzió is megerősödjön. Magyarországon az uniós tagság támogatottsága magas, de a lakosság abban a kérdésben már megosztott, hogy jó vagy rossz irányba mennek-e az integráció ügyei. Bár európai démosz létrejöttéről még nem beszélhetünk, és számos jel utal arra is, hogy az utóbbi időben a polgárok egy részének bizalma a hazai és az európai uniós intézményekben is megrendült, a közvélemény-kutatási adatok megmutatták, hogy a magyarok többsége bízik az Európai Unióban.

⁵⁵ BÍRÓ-NAGY et al. 2023: 40.

⁵⁶ KOLLER 2019b: 178.

⁵⁷ KOLLER 2019b: 178.

⁵⁸ Standard Eurobarometer 99. Public opinion in the European Union 2023.

Felhasznált irodalom

- ANDERSON, Benedict (1991): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London – New York: Verso.
- ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka (2019): Magyarország az Európai Unió intézményeiben – az Európai Unió Magyarországon. In ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka (szerk.): *Az Európai Unió politikai rendszere*. Budapest: Dialóg Campus, 209–236.
- BAR-TAL, Daniel (2000): *Shared in a Society: Social Psychological Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- BEUWE, Nicolas – BANETH, Olivia (2021): *Special Eurobarometer 508 on Values and Identities of EU Citizens*. Publications Office of the European Union. Online: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC126943>
- BÍRÓ-NAGY András et al. (2023): *Milyen Európát szeretnénk? A magyar társadalom és az Európai Unió 2023-ban*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions. Online: www.policy-solutions.hu/userfiles/Policy_Solutions_Milyen_Europat_szeretnenk_2023_Final.pdf
- BÖRZEL, Tanja (1999): Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain. *Journal of Common Market Studies*, 39(4), 573–596.
- BRIX, Emil – BUSEK, Erhard (2019): *Közép-Európa újragondolása. Miért Közép-Európában dől el Európa jövője?* Kösze: Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (iASK).
- BRUBAKER, Rogers (1996): *Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAPORASO, James A. (2008): The Three World of Regional Integration Theory. In GRAZIANO, Paolo R. – VINK, Maarten Peter (szerk.): *Europeanization: New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan, 23–35.
- COBBAN, Alfred (1944): *National Self-determination*. London: Oxford University Press – Cumberlege.
- DIÓSZEGI István (1991): A nemzetek Európája. In SOMOGYI Éva (szerk.): *Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 131–142.
- FUKUYAMA, Francis (2018): *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*. London: Profile Books.
- GEERTZ, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. London: Fontana.
- GIDDENS, Anthony (1995): *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- GRAZIANO, Paolo R. – VINK, Maarten Peter (2008): *Europeanization: New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan.
- HANÁK Péter (1997): A nemzeti identitás konstrukciója. *Európai Szemle*, 8(3), 63–68.
- HOBBSAWM, Eric – RANGER, Terence (1983): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KOHN, Hans (1955): *Nationalism: Its Meaning and History*. New York – Toronto – London: D. Van Nostrand Company.
- KOLLER Boglárka (2003): *A poszt-nemzeti identitás-struktúra dinamikus modellje az európai uniós állampolgárok azonosságtudatának vizsgálata alapján*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- KOLLER Boglárka (2006): *Nemzet, identitás és politika Európában*. Budapest: L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola.

- KOLLER Boglárka (2019a): Az európaizáció konceptuális és elméleti kérdései, különös tekintettel a Nyugat-Balkánra. In KOLLER Boglárka – ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Budapest: Dialóg Campus, 16–30.
- KOLLER Boglárka (2019b): Európai uniós polgárok mint a politikai rendszer szereplői. In ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka (szerk.): *Az Európai Unió politikai rendszere*. Budapest: Dialóg Campus, 173–185.
- KOLLER Boglárka (2021): Politikai unió vagy nemzetek Európája? A millió dolláros kérdés margójára. *Európai Tükör*, 24(3), 5–32. Online: <http://doi.org/10.32559/et.2021.3.1>
- KOLLER Boglárka (2022): „Vágyódás az elismerésre” – Az identitás mint a 21. század társadalomtudományi elemzéseinek kulcsfogalma. In KOLTAY András – GELLÉR Balázs (szerk.): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Budapest: Ludovika Egyetemi, 365–375.
- LADRECH, Robert (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 69–88.
- MEINECKE, Friedrich (1969 [1907]): *Weltbürgertum und Nationalstaat. Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. München: Oldenburg.
- Országos Választási Iroda (2003): *Népszavazás az EU-tagságról Magyarországon*. 2003. április 12. Online: <https://static.valasztas.hu/nepszav03/hu/index.html>
- ÖRKÉNY Antal (2005): Hungarian National Identity: Old and New Challenges. *International Journal of Sociology*, 35(4), 28–48. Online: <https://doi.org/10.2753/IJS0020-7659350402>
- PATAKI Ferenc (1986): *Identitás, személyiség, társadalom*. Budapest: Akadémiai.
- RADAELLI, Claudio (2003): The Europeanization of Public Policy. In FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio: *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 27–56.
- RISSE, Thomas (2005): Neofunctionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration. *Journal of European Public Policy*, 12(2), 291–309. Online: <https://doi.org/10.1080/13501760500044033>
- ROMSICS Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest: Napvilág.
- SALAZAR, José Miguel (1998): Social Identity and National Identity. In WORCHEL, Stephen et al. (szerk.): *Social Identity*. London: Sage, 114–123.
- SARBIN, R. Theodore – SCHEIBE, Karl E. (1983): A Model of Social Identity. In SARBIN, R. Theodore – SCHEIBE, Karl E. (szerk.): *Studies in Social Identity*. New York: Praeger, 5–30.
- SMITH, Anthony D. (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- SMITH, Anthony D. (1991): *National Identity*. London: Penguin Books.
- SMITH, Eliot R. – MACKIE, Diane M. (2004): *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris.
- Standard Eurobarometer 62. 2004. Online: www.europakommissionen.no/comm/public_opinion/archives/eb/eb62/eb_62_en.pdf
- Standard Eurobarometer 99. 2023. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052>
- VAN DEN BERGHE, Pierre (1978): Race and Ethnicity: a Sociobiological Perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 1(4), 401–411.
- WEILER, J. H. H. (1997): The Reformation of European Constitutionalism. *Journal of Common Market Studies*, 35(1). 97–131. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00052>